

BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA IKKI XONALI SONLARNI QO'SHISHNI O'RGATISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH YO'LLARI

Markabeva Malika

Ajiniyoz nomidagi NDPI magistratura bo'limi

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

2-boshqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20307305>

ARTICLE INFO

Received: 1st May 2026

Accepted: 5th May 2026

Published: 20th May 2026

KEYWORDS

Boshlang'ich ta'lim, ikki xonali sonlar, interfaol metodlar, o'yinli texnologiya, xona birliklari, mantiqiy fikrlash, 4K modeli, matematik savodxonlik.

ABSTRACT

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf matematika darslarida ikki xonali sonlarni o'rgatishning metodik asoslari va bu jarayonda interfaol metodlarning o'rni yoritilgan. Maqolada o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirish, sonning xona birliklari haqidagi tasavvurlarini o'yinli texnologiyalar orqali shakllantirish usullari bayon etilgan. Shuningdek, nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalarga aylantirishda multimedia vositalaridan foydalanishning samaradorligi tahlil qilingan.

Matematika — bu miqdoriy munosabatlar, fazoviy shakllar, tuzilmalar va o'zgarishlarni o'rganuvchi fan. U ko'pincha "fanlarning podshohi" deb ataladi, chunki fizika, kimyo, iqtisodiyot va hatto san'at kabi sohalarining poydevori aynan matematik hisob-kitoblarga tayanadi. Matematika shunchaki sonlar bilan ishlash emas, u — **mantiqiy fikrlash tilidir**.

Bugungi kunda ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri o'quvchilarda nafaqat nazariy bilim, balki hayotiy ko'nikmalarni ham shakllantirishdan iboratdir. Matematika fanining poydevori hisoblangan sonlar ustida amallar bajarish, xususan, ikki xonali sonlar bilan tanishish o'quvchidan yuqori darajadagi abstrakt tafakkurni talab qiladi.

Ikki xonali son — bu yozilishida **ikkita raqam** ishtirok etadigan va tarkibi **o'nliklar** hamda **birliklardan** tashkil topgan sonidir.

Soddaroq tushunish uchun quyidagi asosiy belgilarga e'tibor bering:

1. Tarkibi va ko'rinishi

Ikki xonali sonlarda har doim ikkita xona (o'rin) bo'ladi:

O'nliklar xonasi: Chap tomondagi birinchi raqam. U nechta "o'ntalik" borligini ko'rsatadi.

Birliklar xonasi: O'ng tomondagi raqam. U nechta "yakka" birlik borligini ko'rsatadi.

Eng kichik ikki xonali son 10, eng katta ikki xonali son bu 99. Shunday qilib 10 dan 99 gacha sonlar ikki xonali sonlar hisoblanadi.

Misol uchun: 25 soni

2 — bu 2 ta o'nlik (ya'ni $10 + 10 = 20$).

5 — bu 5 ta birlik.

Yozilishi: $20 + 5 = 25$.

O'quvchilarga ikki xonali sonlarni o'rgatkanimizda keyin ularga amallarni o'rgatishni boshlaymiz ya'ni ikki xonali sonlarni qo'shish, ayirish, ko'paytirishi va bo'lish. Maqolamizda

esa ikki xonali sonlarni qo'shishni o'rgatishda qanday interfaol metodlarda foydalanish mumkin ekanligi haqida ko'rib chiqamiz.

Boshlang'ich ta'lim o'quv dasturiga ko'ra, ikki xonali sonlarni qo'shish jarayoni **1-sinfning ikkinchi yarmidan** boshlanadi va **2-sinfda** to'liq mustahkamlanadi.

Bu jarayon bosqichma-bosqich, soddadan murakkabga qarab quyidagicha amalga oshiriladi.

1-sinfda:

O'quvchilar yil oxiriga kelib "100 ichida raqamlash" mavzusini o'tadilar. Bu yerda ular asosan quyidagi sodda amallarni o'rganishadi:

O'nliklarni qo'shish: Masalan, $20 + 10$, $40 + 30$

O'nlikka bir xonali sonni qo'shish: Masalan, $20 + 5 = 25$

O'nlikdan o'tmasdan qo'shish: Masalan, $12 + 3$ yoki $24 + 10$.

2-sinfda:

Bu sinfda ikki xonali sonlar ustida amallar bajarish asosiy mavzu hisoblanadi:

O'nlikdan o'tmasdan (ustun shaklida): Masalan, $23 + 14$. Bunda birliklar birliklarga, o'nliklar o'nliklarga qo'shilishi o'rgatiladi.

O'nlikdan o'tib qo'shish: Bu eng muhim bosqich bo'lib, masalan, $26 + 15$ kabi misollar yechiladi. Bunda birliklar yig'indisi 10 dan oshsa, "yodda saqlash" qoidasi o'rgatiladi.

1-sinfning boshida bolalar faqat 10 ichida, so'ngra 20 ichida hisoblashni o'rganishadi. Ikki xonali sonlarni qo'shish uchun bola sonning **xona birliklarini** (o'nlik va birlik farqini) yaxshi tushunib yetgan bo'lishi kerak.

Shu sababli, 1-sinf oxiri va 2-sinf boshlanishi bu ko'nikmani shakllantirish uchun eng maqbul davr hisoblanadi.

Interfaol metod — bu ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchining, shuningdek, o'quvchilarning bir-biri bilan o'zaro muloqoti, hamkorligi va faolligiga asoslangan o'qitish usulidir.

"Interfaol" so'zi inglizcha "**interact**" so'zidan olingan bo'lib, "**inter**" – o'zaro, "**act**" – harakat qilmoq degan ma'nolarni bildiradi. Ya'ni, bu shunchaki bilim berish emas, balki **o'zaro harakatlar orqali bilim olish** jarayonidir. Interfaol metodning an'anaviy metoddan asosiy farqlarini quyidagicha tushunish mumkin:

An'anaviy metod: O'qituvchi gapiradi, o'quvchi tinglaydi va eslab qoladi (Passiv model).

Interfaol metod: O'qituvchi yo'nalish beradi, o'quvchilar esa muhokama qiladi, izlanadi va birgalikda yechim topadi (Aktiv model).

Interfaol metodning asosiy tamoyillari: O'quvchilar guruhlarda yoki juftliklarda ishlaydilar, har bir o'quvchi o'z fikrini aytish huquqiga ega va uning fikri hurmat qilinadi, o'quvchi dars davomida o'yinlar, bahslar va amaliy mashqlar orqali doimiy harakatda bo'ladi, o'quvchi va o'qituvchi doimiy ravishda fikr almashib turadi. [1]

Boshlang'ich sinflarda quyidagi usullar juda samarali hisoblanadi:

"Aqliy hujum": Biron muammo qo'yiladi va barcha o'quvchilar xayoliga kelgan birinchi fikrlarni aytishadi (to'g'ri yoki xatoligidan qat'i nazar).

"Bumerang": O'quvchilarga mavzu bo'yicha topshiriq beriladi, ular o'rganib, keyin bir-birlariga tushuntirib berishadi.

"Klaster" (Tarmoqlash): Markaziy tushunchadan kelib chiqib, unga bog'liq fikrlarni daraxt shaklida chizish.

An'anaviy dars berish uslublari ko'pincha raqamlarni mexanik yodlashga asoslanib qolishi sababli, o'quvchilar sonning mazmun-mohiyatini tushunishda qiynaladilar. Shu bois, dars jarayoniga **"Xonalar uyi"**, **"Market"**, **"Zanjir"** kabi interfaol metodlarni olib kirish darsning dinamikligini ta'minlaydi. Bu usullar orqali o'quvchi passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylanadi, bu esa o'z navbatida o'quv motivatsiyasining ortishiga va bilimlar mustahkamligiga xizmat qiladi.

1. **"Xonalar uyi" metodi** (Vizual-mantiqiy yondashuv)

Bu metod o'quvchilarga sonning tarkibini vizual tushunishga yordam beradi.

Jarayon: Doskaga yoki tarqatma materialga ikki xonali "uycha" chiziladi. Chap tomon "O'nliklar", o'ng tomon esa "Birliklar" deb nomlanadi.

Vazifa: O'qituvchi biron sonni (masalan, 45) aytganda, o'quvchilar uychaga tegishli miqdordagi tayoqchalar yoki koptokchalarni joylashtirishadi. Bu orqali 45 sonida 4 ta o'nlik va 5 ta birlik borligi amaliy ko'rsatiladi.

2. "Zanjir" o'yini (Tezkor hisoblash ko'nikmasi)

O'quvchilarning diqqatini jamlash va o'nlikdan o'tib qo'shish/ayirish amallarini mustahkamlash uchun qo'llaniladi.

Jarayon: Birinchi o'quvchi biron ikki xonali sonni aytadi (masalan, 12). Ikkinchi o'quvchi unga o'zgaruvchi qo'shadi (+10) va natijani aytadi (22). Keyingisi esa natijadan biron sonni ayiradi.

Maqsad: Zanjir uzilmasligi va hisobda adashmaslik.

3. "Raqamli loto" yoki "Bingo"(O'yinli texnologiya)

Ikki xonali sonlarni eshitish orqali tanish va ularni farqlashni o'rgatadi.

Jarayon: O'quvchilarga 3x3 katakli kartochnalar beriladi, ularda turli ikki xonali sonlar yozilgan bo'ladi.

Vazifa: O'qituvchi "5 ta o'nlik va 3 ta birlikdan iborat son" yoki "60 dan bitta kichik son" deb ta'rif beradi. O'quvchi o'z kartochnasidan 53 yoki 59 sonini topib belgilaydi.

4. "Market" (Rollarga bo'lingan o'yin)

Matematikani hayot bilan bog'lashning eng samarali usuli.

Jarayon: Sinfda kichik "do'kon" tashkil etiladi. Buyumlarga 10 dan 99 gacha bo'lgan narxlar qo'yiladi.

Vazifa: O'quvchilar "xaridor" va "sotuvchi" rollarini ijro etishadi. Ular o'yinchoq pullar (o'nlik va birlik kupyuralar) yordamida hisob-kitob qilishadi. Bu usul ayniqsa ikki xonali sonlarni qo'shish va ayirishda juda qo'l keladi.

5. Raqamli vositalardan foydalanish

Hozirgi kunda interfaol doskalar va planshetlar yordamida quyidagi platformalardan foydalanish darsni qiziqarli qiladi:

LearningApps.org va Topqir.uz: Ikki xonali sonlarni o'sish yoki kamayish tartibida joylashtirish bo'yicha interfaol mashqlar yaratish.

Quizizz: Dars oxirida o'tilgan mavzuni mustahkamlash uchun kichik va qiziqarli testlar o'tkazish.

Topir.uz sayti orqali biz mavzuga doir bo'lgan qiziqarli o'yinli mashqlarni olsak bo'ladi. Bu tog'ridan-tog'ri saytta bajariladi. Bu quyidagicha ishlanadi. Biz o'zimiz ro'yhatten o'tib misollarni yaratsak ham bo'ladi, yoki saytni o'zidagi oson, o'rtasha va qiyin bo'limidan tanlab sayt tayyorlagan misollarni ishlatsak ham bo'ladi. Quyidagi misollar yaratilgan misollar bo'lib tog'ri javob bergan guruhning mashinasi oldinga harakat qiladi. Bu o'yin asosan chaqqonlik, o'ylash va aqilni talab qiladi. Bu saytta o'yin turlarini tanlash imkoniyati ham bor. Quyidagi berilgan QR kodi yoki havolaga bosib kirilsa biz yaratgan o'yinga kiriladi.

<https://topqir.uz/games/race/a474655f-6922-42bb-a3ec>

[b2f878c5686f?token=rshNslykC_kyuo_I8Gvgрту2mMgkrCJ4EwN8W9W_KXI](https://topqir.uz/games/race/a474655f-6922-42bb-a3ec/b2f878c5686f?token=rshNslykC_kyuo_I8Gvgрту2mMgkrCJ4EwN8W9W_KXI)

1-jamoa

25+12

A. 65

B. 24

C. 57

D. 37

2-jamoa

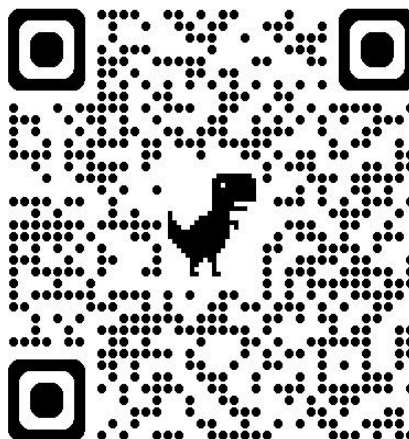
62+10

A. 36

B. 72

C. 88

D. 78

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, boshlang'ich sinf matematika darslarida ikki xonali sonlarni o'rgatish jarayoni o'quvchining kelajakdagi arifmetik amallarni o'zlashtirishi uchun mustahkam poydevor vazifasini o'taydi. Tadqiqot va tahlillar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy ta'lim usullaridan voz kechib, dars jarayoniga **interfaol metodlarni** izchil tatbiq etish quyidagi ijobiy natijalarga olib keladi. Ikki xonali sonlarni o'rgatishda interfaol yondashuv — bu shunchaki o'yin emas, balki ta'lim sifatini kafolatlovchi zamonaviy pedagogik strategiyadir. O'qituvchidan talab etiladigan asosiy vazifa esa darsning har bir bosqichida o'quvchining yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda metodlarni to'g'ri tanlash va texnologik xaritani puxta ishlab chiqishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **Abdullayeva B.S. va boshqalar.** "Matematika" (Boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma). – Toshkent: "Sharq", 2019.
2. **G'afforova T.** "Boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar". – Toshkent: "Tafakkur", 2011.
3. **Jumayev M.E.** "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi" (O'quv qo'llanma). – Toshkent, 2005.

Internet resurslari:

1. Ziyonet.uz
2. Topqir.uz